

קרב פורט־סעיד במלחמת יום הכיפורים

קרב פורט־סעיד התאפיין בתקלות טכניות שמנעו מחיל הים הישג מבצעי גדול בחזית המצרית כבר בפתיחת המלחמה. עם זאת הייתה לו תרומה של ממש להחלטת הצי המצרי להסתגר בבסיסיו

הייתה משובשת. בהמשך המלחמה לא התקרבו כוחות ים מצריים לחופי סיני.

ההכנות למלחמה

כשפרצה מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973 היה חיל הים בעיצומה של תוכנית בניין כוח שכונתה "ספינות הסער". סדר הכוחות כלל 12 ספינות טילים, שהחיימוש של שתיים

מדגם "שרשן".

בסיום הקרב חזרו כוחותינו לבסיסם ללא נזקים או נפגעים. מטוס הפנטום הטביע אוסה מצרית אחת, וכלי השיט המצריים האחרים נמלטו. המצרים לא הצליחו לירות טילים, והרקטות ששיגרו נפלו בחולות ולא פגעו במוצב. 11 טילי גבריאל שנורו לא פגעו במטרותיהם בשל תקלות, וגם הפעולה של תותחי ה־76 מ"מ

מבוא

קרב פורט־סעיד התרחש בליל 6-7 באוקטובר 1973 והיה העימות הראשון עם חיל הים המצרי במלחמת יום הכיפורים. הצד הישראלי הפעיל בקרב 6 ספינות טילים, מטוס פנטום ואת מוצב דפנה שבצפון ימת ברדוויל. מהצד המצרי השתתפו 2-3 ספינות טילים מדגם אוסה ו־1-2 ספינות מטולי רקטות (סמטל"ר)

סטי"ל מדגם אוסה | לאחר קרב פורט־סעיד לא התקרבו כוחות ים מצריים לחופי סיני

תא"ל (מיל) אלי רהב
 לשעבר ראש מספן ים. במלחמת יום
 הכיפורים היה מפקד פלגה בשייטת ספינות
 הטילים בדרגת סא"ל

- בין היתר בגלל החשש שאם ייתקע תותח ה-76 מ"מ תהיה לספינה מערכת נשק חלופית שאותה ניתן יהיה להפעיל.

היציאה לים

מפקדת חיל הים לא הופתעה מפרוץ המלחמה: את ההתרעה על מועד פריצתה קיבלה שייטת הסטי"לים כבר ביום שישי, 5 באוקטובר. למעשה, מודיעין חיל הים הגיע כבר בתחילת אותו השבוע למסקנה שעומדת לפרוץ מלחמה - בלי שידע מהו המועד המדויק לפריצתה - ודיווח על כך למפקד חיל הים. הדיווח הזה הועבר גם לראש אמ"ן, אלון אלי זעירא, אך הוא הגיב עליה בביטול.

מפקדת חיל הים חששה שהכנסת החיל לכוננות מלחמה כבר בתחילת השבוע יחשף על ידי האויב, ולכן את ההתרעה על כך שעומדת לפרוץ מלחמה קיבלו מפקדי הבסיסים והשייטות רק 24 שעות לפני פריצתה. באותה העת הייתי גם מפקד אח"י קשת, ובאותו השבוע נמצאנו בהפלגת הקליטה הארוכה שכללה ביקור באוגוסטה, סיציליה, שם היינו אורחי הצי האיטלקי. חזרנו לחיפה ביום חמישי, ולמחרת קיבלתי ממפקד השייטת את ההודעה שמחר עומדת לפרוץ מלחמה.

ביום שישי נדרשו כל ספינות הסער 3 לפרק את תותחיה ה-20 מ"מ שלהן ואחר כך להתחמש במשגרי הטילים ובטילים. התהליך חייב מאמץ לוגיסטי של מספנת חיל הים, של בסיס חיפה ושל צוותי הספינות ולא הותר זמן לחשיבה, לתכנון ולתיאום מוקדם.

מודיעין חיל הים הגיע כבר בתחילת אותו השבוע למסקנה שעומדת לפרוץ מלחמה - בלי שידע מהו המועד המדויק לפריצתה - ודיווח על כך למפקד חיל הים

לא היו ידיעות מודיעיניות על פעילות מתוכננת של ציי מצרים וסוריה. עם זאת המודיעין של חיל הים ידע שהמשחתות של מצרים יועדו לחסימת נתיבי השיט לישראל, וברגע שהן הועברו לנמלי לוב, הייתה זאת ההתרעה למודיעין של חיל הים שעומדת לפרוץ מלחמה. התרעה הגיעה גם מזירת ים סוף - שם, כך התברר למודיעין של חיל הים, נקראו צוותי המשחתות לחזור מחופשה.

של יומי, שקיבל את הפיקוד על השייטת ביוני 1973.

עקרון ההתקפיות עמד ביסוד הפעלתן של ספינות הסער. למצרים ולסוריה היו פי שלושה יותר כלי מלחמה, וכדי להשיג עדיפות בקרב היה צורך לנקוט יוזמה התקפית. אלא שהמטה הכללי לא הסכים שחיל הים יפתח חזית נוספת, ותוכניות הפעלת הכוח שהוא אישר הוגבלו להגנת החופים. האימון הכולל בשבוע שלפני פרוץ המלחמה נערך אפוא מול חופי תל-אביב.

כדי לאפשר הפעלה התקפית מתואמת של ספינות סער רבות גיבש מפקד השייטת הדר קמחי תורת לחימה לספינות הסער

כשירות הספינות הייתה טובה, אך במערכות הנשק היו בעיות אמיונות. בחודשים שקדמו למלחמה נעשה מאמץ לשפר את איכות הטילים, אך הבעיה לא נפתרה. ידענו שחלק מטילי הגבריאל ומהרקטות לשיבוש טילי האויב יפלו למים ולא ימלאו את ייעודם. ספינות הסער 3 קיבלו את סדרת הייצור הראשונה של תותחי 76 מ"מ מתוצרת אוטומלרה באיטליה. תותחים אוטומטיים בקוטר הזה היו חידוש, ואלה שהותקנו בספינות הסער 3 סבלו באותה העת ממחלות ילדות: תרמילים נתקעו לעיתים קרובות במערכת ההפלטה והפריעו לטעינה החוזרת. הנשקים בספינות האלה היו בכוננות, וכאשר התותח נתקע - כמעט לאחר כל צרור שני - הם נכנסו לתוכו כדי לשחרר את המערכת. לעומת זאת בכל אחת מספינות הסער 4 הותקנו שני תותחי 76 מ"מ מסדרת ייצור משופרת, ואלה פעלו ללא תקלות.

היות שחשבנו שהמלחמה רחוקה, וחיל הים החל בפעילות נגד מחבלים בסירות קטנות, היו ספינות הסער 3 באותה העת חמושות במה שכיינו "תצורת פח"ע": במקום משגרי הטילים הותקנו בהן תותחים בקוטר 20 מ"מ

מהן טרם הושלם, ועוד ארבע ספינות היו בבנייה. כל ספינות הטילים היו בים התיכון. כדי לאפשר הפעלה התקפית מתואמת של ספינות סער רבות גיבש מפקד השייטת הדר קמחי תורת לחימה לספינות הסער. התורה נלמדה, שוננה ותורגלה רבות. תחילה תירגל אותה מפקד השייטת (מש"ט) שבתאי לוי ואחר כך מחליפו מיכאל ברקאי (יומי), ששם דגש על שליטה בכוח באופן שיאפשר גמישות הפעלה. תורת הקרב הוטמעה בתרגילים במתקן הטקטי ובים ויצרה אחידות ושפה משותפת, כך שכל המפקדים והקצינים בספינות ידעו את הנדרש מהם, את שלבי הקרב ואת סדר התפתחותם הצפוי. כמו כן היה ברור לכל אנשי השייטת שהמלחמה הבאה בים תוכרע בקרבות טילים. מאחר שלטילים המצריים הייתה עדיפות בטווח, הושם דגש על ההתגוננות מפניהם.

נפלה בידי הזכות לקלוט את מערכת טילי הגבריאל הראשונה בחיל בעת שהייתי מפקד אח"י חיפה בפיקודם של מפקד הפלגה (מפל"ג) שבתאי לוי ושל מפקד השייטת הדר קמחי. למדנו ביחד את המערכת החדשה - בין היתר באמצעות ניסויי ירי של הטילים החדשים.

כשפרצה המלחמה הייתי מפקד פלגת סער 4 בבסיס חיפה - תפקיד שאלי מוניתי כבר ביוני 1972. משימתי הייתה לקלוט את ספינות הסער 4 שנבנו במספנת ישראל ולהעביר אותן לבסיס חיל הים בזירת ים סוף. בכתב המינוי שלי נכתב שכפיפותי למש"ט 3 היא במסגרת היותו מנחה מקצועי והאחראי לקליטת ספינות סער 4. יש לציין שהמש"ט שבתאי לוי עשה ככל יכולתו כדי לקלוט את הספינות, ולמרות נוסח המינוי ראיתי את עצמי כפוף אליו גם פיקודית. הייתה זאת תקופה שלישית שלי בפיקודו של שבתאי לוי, שאת אהבת הים ואהבת האדם שלו הנחיל לפקודיו. ראיתו הרחבה ובעיקר הסכמתו להעברת אנשים טובים לצוותי הסער 4 - לעיתים גם על חשבון ספינות אחרות בשייטת - היו משמעותיות ליכולת הספינות "רשף" ו"קשת" להיכנס ללחימה זמן קצר לאחר השקתן ברמת ביצוע שלא נפלה מזו הספינות האחרות. להשקעה של הדר קמחי ושל שבתאי לוי בפיקוד על השייטת הייתה תרומה רבה לאיכות היחידה עם פרוץ המלחמה, וזאת בלי לגרוע מזכויותיו

ספינת ישראל מדגם סער 4 | עקרון ההתקפיות של חיל הים עמד ביסוד הפעלתן של ספינות הסער

ביוזמתו של מפקד השייטת יומי ברקאי הוכנה מראש תוכנית מגירה לתקיפה בחוף של סוריה, וזו אף תורגלה בסימולטור לאימון טקטי בבסיס ההדרכה. ביום שבת קיבל מפקד חיל הים, אלוף בנימין (ביני) תלם, מידע על כוח ימי סורי שיורד דרומה והורה למש"ט יומי ברקאי להוציא כוח לתקיפה בחוף הסורי. תלם מתח את גבול סמכותו, ואישור הרמטכ"ל לפעולה התקבל רק כשהספינות כבר נמצאו במגע עם כלי השיט הסוריים.

המש"ט יומי הורה להעביר את אח"י רשף (סער 4 בפיקוד מיכה רם) לפיקודו של המפל"ג מיכה לצרוס ולשלוח אותה צפונה. מאוד רציתי את אח"י רשף ואת מפקדה מיכה רם איתי. במשך יותר משנה הכנתי אותה למלחמה, ידעתי את יכולותיה וסמכתי על מיכה שאותו הכרתי עוד מבית הספר לקציני ים ומהשירות יחד בטרפדות. מיכה בא לאח"י רשף לאחר שהקים את בית הספר המקצועי שהכשיר את קציני המחלקות לסטי"לים (השם הוחלף מאוחר יותר לבית הספר לפיקוד ימי מתקדם - פי"ם). הידע המקצועי וסגנון הפיקוד הבטוח של מיכה היו נכס.

אח"י קשת (סער 4) הייתה בפיקודי האישי. בן הזוג שקיבלתי היה אח"י אילת (סער 2 בפיקודו של אילן שדה). הכרתי את היכולת של הספינות האלה והכרתי במיוחד את אח"י אילת עצמה, שהייתה ספינת הפיקוד שלי בהיותי מפל"ג במבצע "אביב נעורים" (אפריל 1973). אילן שדה היה מפקד שהשקיע רבות בתרגולות צוות. הספינה הייתה כשירה, וצוותה היה מאומן. ידעתי שהוא יבצע בנאמנות את כל שאדרוש ממנו.

יצאנו מחיפה בשבת בבוקר, ומגמת פנינו הייתה מערב סיני. משימתנו הייתה לקיים תצפית מכ"ם נגד מטוסים, אך קיוונו לפגוש כלי שיט של האויב ולהשמיד אותם. ליציאת ספינות הסער לא קדם תכנון, לא נעשתה קבוצת פקודות, ולא נעשתה חלוקת כוחות ומשימות. היו לנו רק תורת הקרב של חיל הים ונספח הקשר. התוכנית גובשה תוך כדי תנועה.

ההיערכות ללחימה

בעת שיצאנו לים עדיין הייתי מפקד אח"י קשת. לפני היציאה לים קיבלתי תגבורת: את דודו הרפזי, שהיה מינוי חירום, כדי שישמש קצין גשר. לא עבדנו יחד מקודם, אך ידעתי

מהים על מוצבינו בסיני והוציאה זוג נוסף להצטרף אלינו: אח"י חרב (סער 3 בפיקודו של שמואל פרס) ואח"י סופה (סער 3 בפיקודו של גדעון רז). גדעון, בוגר מחזור ב' של בית הספר לקציני ים, היה אז מפל"ג 33 וגם מפקד אח"י סופה. זמן קצר לפני פרוץ המלחמה הוא הועבר לספינות הסער לאחר פיקוד על שייטת הצוללות. תחת פיקודו, במינוי חירום, קיבל את יצחק שמיר, שסיים תקופת פיקוד מלאה בשייטת על אח"י עכו (סער 2). שמיר החל את דרכו בחיל בקומנדו הימי. במלחמת ששת הימים הוביל תקיפה תת-ימית בנמל פורט-סעיד. הוא התמקם בגשר של אח"י סופה, בחן את מכ"ם התנועה שהיה בו והחל לתפקד כמפקד הספינה כדי לאפשר לגדעון להוביל את הזוג. (אח"י חרב נשלחה לאזור כבר ביום שישי בערב. במשך כל הלילה שבין 5 ל-6 באוקטובר היא לא קלטה שום שידורים ולא הבחינה בתנועות חשודות של כוחות מצריים מגזרת פורט-סעיד). שמואל פרס, מפקד אח"י חרב, היה מהחובלים הראשונים שלא היו בוגרי בית הספר לקציני ים. היה לו ניסיון קודם בתפקיד של קצין נשק (שאותו עשה בהצטיינות) ובאוקטובר 1973 כבר היה לו ותק של שנה בפיקוד על הספינה.

הגענו לשטח ונערכנו מצפון למוצב דפנה בפריסת גילוי, החזית לכיוון פורט-סעיד. כשעתיים אחר כך הגיע סא"ל גדעון רז עם אח"י סופה ואח"י חרב. לסופה ולחרב היו מידע מיוחד על חוף סיני ותוכנית מגירה להנחת מארבים בסמוך לחוף סיני. המקום

שדודו, בוגר מחזור י' של בית הספר לקציני ים, מכיר היטב את מערכות הנשק ואת כל החידושים, שכן הוא סיים זמן קצר קודם לכן תקופת פיקוד על אח"י געש. נוכחתי גם שצוות הספינה מעריך אותו ושמה על הצטרפותו לספינה.

בהודעה לצוות ברמקול העברתי לדודו הרפזי את הפיקוד על הספינה. מפקד הכוח בקרב הטילים צריך להבין את התמונה, לערוך את הכוח, להטעות את האויב, לתזמן את שלבי הקרב ולחלק מטרות. ממפקד ספינת הסער יש דרישות אחרות: לחמוק מאש האויב, לענות אישית בקשר, להימצא במקומו במערך ולפגוע במטרות שהוקצו לו. ידעתי שהרפזי כשיר וימלא היטב את מטלותיו, ואני אוכל להתמסר למטלות של מפקד הכוח. גם ידעתי שכשהרפזי לצידי עומד לרשותי ראש נוסף להפקת תובנות ולחידוד המחשבה.

קצין הגשר באח"י קשת היה דרור אלוני, בוגר מחזור ט"ז של בית הספר לקציני ים. דרור הוסמך לקצין משמרת גשר רק שבוע קודם לכן, בהפלגה לסיציליה, אך היה בעל ניסיון, היות שעוד לפני קורס החובלים הפליג בצי הסוחר עם קפטן יוס'ה דרור שהסמך אותו להיות קצין משמרת שלישי. הוא הוצב בספינה מאז סיים את קורס החובלים ביוני, הכיר היטב את הגשר, תירגל את עצמו בלוחמה נגד טילים (נט"ל), ולדבריו הרגיש "כמו גדול". גם אנחנו הרגשנו בטוחים איתו.

עם פרוץ המלחמה, אחרי הצהריים, העריכה מפקדת חיל הים שצפויים פשיטה או ירי

הים התיכון

אח"י אילת, הבחינו בשידורי מכ"ם של שתי ספינות טילים מדגם אוסה בכיוון מערב. החיתוכים הגסים שנעשו נתנו טווח משוער של 25 מייל (46.3 ק"מ). מייל ימי אחד שווה ערך ל-1,852 מטר) ומרחק של כ-15 מייל (27.8 ק"מ) מהחוף. הזעקנו מטוסים ונערכנו לתקיפה. באותה העת הערכתנו שיש לי תמונה מלאה על המתרחש והמשכתי לראות את עצמי מפקד הכוח. רציתי לפגוש את מפל"ג 32 יעקב ניצן ולהיכנס לתקיפה בשיתוף עם מטוסים - לפי תורת הקרב. לפי ניתוח כיווני המכ"ם וניחוש מושכל העברתי הודעה לגדעון רו להתכונן להסתערות.

למרות התוצאה בלטיקיה ודבריו של יומי לא סמך ביני תלם על אמצעי ההגנה נגד טילים שהיו ברשותנו והורה לנו להתרחק מזרחה ולחכות למטוסים שכבר הוזמנו. זה היה בהתאם לתורת הקרב, אך היינו בקצה הטווח של הקשר עם גדעון רו, וידעתי שאם נמשיך מזרחה, נצא מהתחום הטקטי. לכן החלטתי שנשמור על מקומנו ונתארגן להסתערות. התמונה שהצטיירה הייתה שהמצרים נעים מזרחה, היישר לעבר המקום שבו רצינו שיהיו. נדמה היה לנו שאנחנו ממתניים למטוסים כבר שעתיים, אך ההמתנה הייתה בוודאי קצרה יותר. בבדיקה שנעשתה לאחר מכן התברר שהעיכוב נבע מכך שמפקד חיל הים עיכב את בקשת הסיוע והעביר אותה זמן רב לאחר הופעת האויב. מהגשת הדרישה לסיוע שהעבירה מפקדת חיל הים לחיל האוויר ועד להופעת המטוס חלפה חצי שעה.

למעשה, בלא שהתכוונו לכך, פוצלנו לשני כוחות נפרדים, ומפקד החיל שלט בתזמון והפעיל כל כוח בנפרד. סופה וחרב נמצאו בנחיתות טקטית מול המצרים, ואילו ארבע הספינות האחרות נמצאו מחוץ לטווח המגע.

ההפתעה הכפולה

בעוד התמונה שהתגבשה אצלנו הייתה שהמצרים נכנסים לתוך המלכודת, ועוד מעט נהיה בעדיפות טקטית מלאה, למצרים הייתה תוכנית אחרת. תוך כדי המעקב שלנו אחר ספינות האוסה - שהיו כוח אבטחה (כפי שהערכנו מלכתחילה) - התגנב הסמטל"ר (ספינת מטולי רקטות) ופתח בירי רקטות לעבר המוצב. הסמטל"ר כנראה לא הפעיל את המכ"ם שלו עד לפני הירי, שכן גם המכשיר

(סער 3 בפיקודו של דוד עזר) ואח"י משגב (סער 1 בפיקודו של פיני מילוא) בפיקוד מפל"ג 32 יעקב ניצן עושה את דרכו להצטרף אלינו. בשלב הזה המשכתי לראות את עצמי המפקד הטקטי במקום (מט"ב), ורק אחר כך הוברר לי שמפקד חיל הים המשיך להפעיל כל זוג סטי"לים בנפרד.

בעוד גדעון נכנס למארב, ואנחנו מבחינים בסימני האויב, שמענו בעורק החילי שכוחותינו מותקפים בטילים מול לטיקיה. עצרנו את נשימתנו עד שנודע לנו שטילי האויב החטיאו את מטרותיהם. החיל ביקש מיומי להביא לתשומת ליבנו את הצלחתם של אמצעי-הנגד האלקטרוניים להסחת הטילים. יומי יצר איתי קשר בעורק החילי, וכל הספינות היו בהאזנה. אך היות שעצם קיומם של אמצעי ההסחה האלקטרוניים בספינות היה אז סוד כמוס ביותר, והוא לא רצה להזכירם בקשר, הוא אמר ש"הטילים לא רציניים". משום כך כוונתו המדויקת לא הובנה.

שמחנו לשמוע את קולו, וביטחון אנשי הצוות עלה, אך גם לאחר הדברים האלה איש לא זילזל ביכולתם של הטילים המצריים. כולנו זכרנו שבאותה הזירה שבה נמצאנו הטביעו טילים מצריים את המשחתת אח"י אילת באוקטובר 1967 ואת ספינת הדיג הקטנה אורית ב-1970.

גילוי האויב

בכוח המזרחי, שכלל את אח"י קשת ואת

שנבחר היה בין מוצב דפנה לבין חוף רומני כדי ללכוד את המצרים כשיתקרבו. ההערכה הייתה שסטי"ל שיעגון במקום הזה יתמוזג עם החוף ולא יתגלה על ידי מכ"ם האויב. יש לציין שהאפשרות לארוב ליד החוף הייתה ידועה ואף זכתה לכינוי "דיאגנוזה", אך לא פותחה לכדי תוכנית מבצעית רחבה יותר.

המפגש עם שתי הספינות - סופה וחרב - נערך בסביבות השעה 2030, והתברר לי שגדעון קיבל הוראה מהמפקדה שספינותיו ייכנסו למארב העגינה. ידעתי שאח"י קשת, בהיותה ספינה מדגם סער 4, שקועה מדי ולא תוכל להיכנס למים הרדודים באזור המארב. מאחר שראינו בזוג סטי"לים יחידת לחימה אחת, נשארה אח"י אילת - על אף היותה מדגם סער 2 - עם אח"י קשת ולא הצטרפה למארב שבחוף. הרעיון הבסיסי היה שכאשר המצרים יגיעו, יתקפו אותם אח"י סופה ואח"י חרב מדרום, ואילו אח"י קשת ואח"י אילת - ממזרח.

הערכנו שהמצרים בפורט-סעיד מאזינים לתקשורת שלנו. גם היו ידיעות, שהתאמתו אחר כך, על כך שהמצרים מפעילים מגלה מכ"ם גם בספינות האוסה. לכן הניתוב למקום העגינה היה חייב להיעשות ללא מכ"ם ובדממת קשר. המפה שהוכנה באח"י חרב, מד העומק והמצפן היו אמצעי הניווט היחידים. הסכנה הייתה שמדחפי הספינות, הבולטים מאוד מתחת לגוף, יפגעו בקרקעית ויינזקו. אח"י סופה הובילה בביטחון, ממש גירדה את החוף ושמרה על דממה מוחלטת. אח"י חרב שטה אחריה. השיוט במים הרדודים נעשה בזהירות ובאיטיות, וחלפו כשעה וחצי עד שהצליחו להגיע למקום העגינה. כדי להדגיש עד כמה זה היה לא פשוט יש לציין שלמחרת הוטל על ספינה אחרת להיכנס לאותו המקום, והיא "התיישבה" על החול והושבתה לכמה ימים.

במוצב דפנה הופעלו מכ"ם ומגל"ם (מגלה שידורי מכ"ם), וההערכה הייתה שניתן לקבל ממנו מטרות בים. מפקד המוצב, עמי שראל, פיקד זמן קצר לפני כן על אח"י חץ וצפוי היה שתהיה שפה משותפת איתו. עמי עבר את כל המלחמה בדפנה, ויש לציין שהמוצב הזרים נתונים על האויב שפעל בקרבתו במשך כל ימי הלחימה ושימש ממסר קשר עם ספינות השייטת שפעלו בזירת סיני.

קיבלנו הודעה שזוג סטי"לים נוסף, אח"י סער

סא"ל (לימים תא"ל) גדעון רז | רז עשה היסטוריה: הוא היה מפקד הקרב הימי הראשון בזירה המצרית במלחמת יום הכיפורים

לגילוי קרינת מכ"ם שבמוצב דפנה לא גילה אותו. מפקד המוצב, עמי שראל, נשמע שואל בקשר: "מי יורה עליי?" הרקטות - כך התברר - נפלו כ-200 מטר מזרחית לעמדות המוצב ולא גרמו כל נזק.

לאחר מכן היה זה תורן של אח"י חרב ואח"י סופה להפגיע. שתי הספינות הפעילו מכ"ם מים והתנתקו במהירות מחבלי העוגנים. עם הפעלת המכ"ם ראה גדעון, מפקד אח"י סופה, ארבע מטרות. הוא עבר למהירות שיט מרבית כדי להגיע לטווח שבו יוכל להפעיל את טילי הגבריאל והקצה מטרות לספינות.

בעקבות הודעתו של הסמטל"ר כי הוא מותקף, פנו ספינות האוסה דרומה, אך לא הבינו את התמונה ולא ירו טילים. הטוחים נסגרו במהירות. המצרים נכנסו לטווח טילי הגבריאל, והחל ירי הטילים. הטילים ששיגרה אח"י סופה החטיאו את מטרותיהם. בדיעבד התברר שהסיבה לכך הייתה תקלה במערכת הבינות של הטילים.

באח"י חרב לא הצליח מכ"ם בקרת האש להינעל על המטרה. מפקד הספינה, שמואל פרס, אומנם הצליח - הודות לידע המקצועי הרב שלו - להפעיל את המכ"ם ולעקוב באמצעותו אחר המטרות, אך בהיעדר נעילה של המכ"ם, לא היה החזר האנרגיה מהמטרה חזק דיו כדי לאפשר לגבריאל להתביית עליו. התוצאה הייתה אכזבה מרה: כל חמשת הטילים שירתה הספינה החטיאו את מטרותיהם. שלושה מהטילים חלפו קרוב לספינות המצריות והפחידו את צוותיהן, אך זו לא הייתה, כמובן, התוצאה שקיוונו לה.

באותו הזמן, מזרחה משם, התחברנו - ארבעת הסטי"לים האחרים - למבנה לחימה והסתערנו לעבר ספינות האוסה. מאחר שהיינו מחוץ לטווח המכ"ם, לא ידענו מהי התמונה. המפקדה המשיכה לחשוב שהמצרים פועלים בשני כוחות נפרדים. באותה העת פנו המצרים מערבה, והמרחק בינינו לביניהם נסגר באיטיות.

משני המטוסים שנשלחו אלינו אחד חזר לבסיסו בגלל תקלה. עוד הטילים ששיגרו הסטי"לים באוויר, הגיע לעזרתנו מטוס פנטום יחיד. לטייס, אליעזר פריגת (שהיה מפקד טייסת), הייתה זאת הגיחה החמישית באותו היום. אחר כך סיפר לנו שהתמונה הימית נראתה לו הרבה יותר ברורה מהמצב המסובך

לאחר כמה ניסיונות כושלים נערך פריגת לתקיפה נוספת באמצעות הנור האחרון והפצצה האחרונה שהיו לו. הפעם הצליח לפגוע בסטי"ל אוסה, וזה התפוצץ ונעלם.

התרחקות הספינות האחרות מזרחה גרמה לזוג אח"י חרב ואח"י סופה להימצא בנחיתות טקטית. התקלות בהפעלת הנשק יצרו נחיתות טכנית בזמן הקובע. למצרים היו תותחי 30 מ"מ מבוקרי מכ"ם בעלי קצב אש גבוה, לעומת מקלעי 0.5 בלבד בספינות הסער. אלא שהמצרים לא נכנסו לקרב תותחים. יש לציין שתורת הקרב הרוסית לספינות הטילים האלה הורתה לירות את טילי הסטיקס - ולהסתלק. קרב תותחים נראה להם הסתבכות מיותרת. כיוון הבריחה לצפון-מערב במקום היישר לפורט־סעיד מלמד שהם רצו להשאיר גזרות אש פתוחות לירי טילים מכיוון הנמל. אך המצרים לא הצליחו להתארגן, ולא היה ירי כזה. הספינות המצריות שנמלטו מערבה עברו את פורט־סעיד, וגדעון רז המשיך לרדוף אחריהן ללא טילים בתקווה שבינתיים יתקנו התותחים.

הידיעות על מהלך הקרב הימי דווחו למטכ"ל ולראש הממשלה. בעיניהם הימצאות הכוחות מעבר לפורט־סעיד הייתה הידרדרות בלתי רצויה, והספינות נצטוו להפסיק את הרדיפה. מפקד החיל הורה לגדעון לנתק מגע. אולם בעת ניתוק מגע מספינות הטילים המצריות הייתה סכנה שהמצרים יתעשתו, יבינו את המתרחש ויירו טילים לעבר ספינות הסער עם היציאה מטווח המינימום (שבו לא ניתן לשגר טילים). בשלב הזה היה מתאים לתקוף את המצרים מהאוויר, אך מפקד חיל הים לא רצה להציג לחיל האוויר דרישה שעלולה להיחשב לבקשת הצלה והודיע לגדעון שלא יקבל מטוסים לעזרה.

אח"י סופה ואח"י חרב הגיעו לטווח של כ-15 מיילים ימיים (27.8 ק"מ) מהחוף, פנו צפון-מזרחה והתרחקו ובמקביל היו בכוננות לקראת האפשרות של ירי טילים מצריים (כוננות נט"ל) - עד שיצאו מטווח הסטיקס. המצרים לא הוציאו כלים נוספים מפורט־סעיד, והאוסות בים לא הפכו את פניהן כדי לירות טילים.

יומיים מאוחר יותר נתפסו כמה ניצולים בסירת הצלה בחוף רומני, והתברר שאחד מהם היה בקר גילוי מכ"ם באוסה שטובעה.

ביבשה שמעליה פעל במהלך אותו היום.

פריגת הגיע כאשר הטילים ששיגרו הסטי"לים היו עוד באוויר, הבחין בכלי השיט לפי השובלים ובטילים המתעופפים, הקים קשר בערוץ ים-אוויר וביקש עזרה בזיהוי. באח"י סופה שמעו את המטוס, אך הוא לא שמע אותה. שמואל פרס, מפקד אח"י חרב, ראה את המטוס במכ"ם בדיוק מעל המצרים ושמענו אותו בקשר מכיוון את הטייס: "אתה מעליו, תניר עכשיו (תירה נור)".¹ שלושה מטוסי סקייהוק הצטרפו לפריגת ותקפו את הספינות המצריות לאור הנורים. הם אומנם לא פגעו, אבל חייבו את האויב לנוס על נפשו. פריגת, שצפה בקרב מלמעלה, הסביר לנו שטילי הגבריאל מתרחקים מהמטרות וניסה להדריך אותנו: "קחו קצת שמאלה" או "קחו קצת ימינה".

בשלב הזה המשיך גדעון, מוביל הזוג, להתקרב כדי לפתוח באש בתותחי ה-76 מ"מ.

שמיר, שהיה בגשר של אח"י סופה, סיפר כי עקב אחרי המצרים וראה שהטווח נסגר מתחת לטווח של טילי הסטיקס המצריים. נראה שהצורך להתחמק מטילי הגבריאל לא איפשר לאוסות לירות את טילי הסטיקס. אך עם קיצור הטווח היה ברור שתותחי ה-30 מ"מ הדוקניים מבוקרי המכ"ם בספינות האוסה והשרשן יהפכו לאיום משמעותי. בספינות הסער אזלו הטילים, ותותחי ה-76 מ"מ נתקעו. שמיר החליט לירות לעברם את רקטות ההטעייה. מטווח קרוב נראה רשף היציאה כמו יציאה של טילי גבריאל. הפעולה הזאת ונוכחות המטוס באוויר שיכנעו את המצרים לוותר על הלחימה. הטווח התקצר ל-7,000 יארד (6.4 ק"מ), ואז פנו הספינות המצריות צפון-מערבה במגמת בריחה.

לקחים בעקבות הקרב

ריכוז הכוח. מפקדת חיל הים הצליחה ליצור עדיפות אופרטיבית בערב הראשון לחימה בקרבות בזירות סוריה ומצרים. זאת אף שהתוכנית לבניין הכוח של ספינות הסער טרם הושלמה, וארבע ספינות סער 4 היו עדיין בשלבי בנייה שונים.

ב־6 באוקטובר בערב כבר היו ארבע ספינות טילים שלנו ערוכות בזירה המצרית, אולם מפקדת חיל הים הורתה לזוג סטי"לים - אח"י קשת ואח"י אילת להתרחק מזרחה, וכך פוצל הכוח לשניים, ומול שתי ספינות טילים וסמטל"ר מצריים היו רק שתי ספינות סער. הזוג השלישי הגיע מאוחר מכדי להשתתף בקרב.

בניין הכוח. ההחלטה לצייד את הספינות בתותחים ללוחמת שטח, בטילים ובאמצעים לשיבוש טילים הייתה ללא ספק מוצדקת. לא נשאנו בספינות שום דבר שהיה מיותר במהלך הקרב.

לטילי הסטיקס של האויב היה טווח ארוך יותר מאשר לטילי הגבריאל של ספינות הסער, אך לעומת זאת טווח הגילוי של המכ"ם שבספינות הסער היה גדול יותר מאשר טווח הגילוי של המכ"ם שבו צוידו הספינות המצריות. יתרון נוסף של ספינות הסער היה האמצעים שבהם הן צוידו לשיבוש טילי האויב. הקונספציה של בניית מספר רב של יחידות לחימה קטנות הוכיחה את עצמה במלחמה. אולם הבנייה המהירה של הכוח גרמה גם לתקלות, ואלה באו לידי ביטוי קיצוני בקרב פורט-סעיד.

היערכות. בדיעבד נראה שבהיערכות אחרת היינו מצליחים להיכנס למגע ולמנוע את בריחת הספינות המצריות. אסור היה להוציא את קשת ואת אילת מהטווח הטקטי. הן היו צריכות להישאר קרובות ולפעול בתיאום עם סופה ועם חרב שחיכו ליד החוף.

תקלות טכניות. האמינות הנמוכה של טילי הגבריאל והמעצורים בתותחי ה־76 מ"מ נשארו איתנו בכל מהלך המלחמה וגם אחריה. הבעיות בטילי הגבריאל נפתרו רק בדגם החדש של הטיל - גבריאל 2. המחלה של תותחי ה־76 מ"מ מהסדרה הראשונה נשארה בספינות הסער 3 עד סוף חייהם.

מהתקלות האלה מתבקש לקח מבצעי פשוט: יש צורך בכמות מינימלית של יחידות לחימה הן כדי להשיג עדיפות על האויב והן כדי לפצות

על תקלות טכניות שעלולות להשבית חלק מהיחידות. זה היה העיקרון שלפיו נבנה הכוח של ספינות הסער בחיל הים. אך במספר רב של פלטפורמות קטנות אין די. ברור לכולם שספינות צריכות להיות כשירות במלחמה, והדרך להשיג זאת היא אחת: לוודא - בימי שלום - שהן כשירות ומוכנות למלחמה בכל יציאה מהנמל.

קרב פורט-סעיד לא היה קרב ימי גדול, אולם הייתה לו תרומה של ממש להחלטת הציים של מצרים ושל סוריה להסתגר בנמליהם ולא לצאת לים

שיתוף הפעולה עם חיל האוויר. הסוגיה של שיתוף פעולה עם מטוסי תקיפה בשלב ההסתערות נידונה בהרחבה לפני המלחמה, במהלכה וגם לאחריה. בתורת הקרב כתב המש"ט הדר קמחי - בהוראה מחייבת שנצבעה באדום - שהסתערות על האויב תהיה יחד עם מטוסים תוקפים. הוראתו של מפקד חיל הים להמתין לקבלת סיוע אווירי מנעה אומנם מחלק מהכוח להיכנס לקרב, אבל המטוס הגיע בדיוק כשהיה צריך אותו. המצרים לא יכלו לעשות דבר חוץ מאשר לנסות לחמוק מהתקפות האוויר.

עוד בהיותי מפקד ספינה, וכשרק התחילו לעסוק בנושא הלוחמה נגד טילים, ידעתי שהאמצעים לשיבוש הטילים הם חשובים מאוד, אך לא ניתן להסתמך רק עליהם ולוותר על מטוסי תקיפה. אף שהקרבות הימיים האחרים במלחמה התרחשו ללא מעורבות אווירית, החליט יומי להשאיר על כנה את ההוראה המחייבת להזמין סיוע אווירי לשלב ההסתערות. כך גם היה בכל התקופה שבה הייתי מפקד שיטת הסטי"לים.

כיום, עם הכפלת טווחי הטילים ושכלול אמצעי הלחימה נגד טילים אפשר שתפחת חשיבות הסיוע האווירי. מכל מקום, אין הדבר גורע מגודל ההצלחה של אליעזר פריגת, הטייס היחיד בחיל האוויר שיכול להתגאות בהשמדת ספינת אויב - אוסה מצרית.

סיכום

קרב פורט-סעיד לא היה קרב ימי גדול, אולם הייתה לו תרומה של ממש - יחד עם קרבות

ימיים נוספים - להחלטת הציים של מצרים ושל סוריה להסתגר בנמליהם ולא לצאת לים. במילים אחרות, אף שלא היה זה קרב הכרעה, הייתה לו תרומה להשגת הכרעה בים במלחמת יום הכיפורים.

הקרב עצמו הסתיים בניצחון ברור לצד שלנו: סטי"ל מצרי הוטבע, ולכוחותינו לא היו נפגעים. אם הייתה למצרים כוונה להנחית כוחות בחוף סיני שהיא שובשה ובוטלה בעקבות הקרב.

היות שלא התממשו הציפיות שכל כלי השיט של האויב יושמדו, חזרו אח"י חרב ואח"י סופה לנמל בלי שהניפו מטאטא על התווך. הדו"ח המסכם של קרב פורט-סעיד עסק בעיקר בתקלות הטכניות הרבות שהיו במהלכו, וזו אחת הסיבות שהקרב נשכח עד מהרה. אך בדיעבד ברור שתוצאות הקרב היו הישג שיש להתברך בו ושראו להפיק ממנו לקחים.

שנים אחר כך, במסגרת מפגשים להנחלת מורשת החיל לקצונה הצעירה בחיל הים, הושמעה הדעה שהייתי צריך לפעול כמו נלסון: להתעלם מהפקודה של מפקד חיל הים.

אבל באותו הלילה כבר היה נלסון אחד בחיל הים: מפקד החיל בניי תלם שהחליט לצאת ביוזמה התקפית בלי להמתין לאישורים. החלטתו זו הסתמכה על ביטחון המוחלט ביכולות של ספינות הסער ועל אמון מלא שהוא נתן בנו, המפקדים, שנעשה את הנדרש מאיתנו.

בקרב הימי המודרני מפקדי הספינות ומפקדי הכוחות פועלים במסגרת ובשיתוף פעולה, ולא ייתכן שכל מפקד יהיה נלסון. ההערכה שלנו כלפי מפקד החיל בניי תלם הייתה כה רבה, עד כי לא עלה על דעתי להפר את פקודתו.

וחוץ מזה, גם אני הייתי שותף לטעות: חשבתי שהמצב משתפר, שהמצרים נכנסים למלכודת ושנוכל לתקוף אותם משני הכיוונים.

גדעון רז עשה היסטוריה: הוא היה מפקד הקרב הימי הראשון בזירה המצרית במלחמת יום הכיפורים. על אף הניסיון המועט שצבר בספינות הסער הוא הוביל את הזוג סופה וחרב נגד המצרים וספג את מרב התסכול עקב התקלות הטכניות. אך הפיקוד שלו היה ללא דופי.

הערה

1. באותן השנים הטילו המטוסים חימוש "טיפש" - מה שחיב את הטייסים לראות את המטרות בעין. לכן כלילה היה צורך להאיר את השטח באמצעות נורים מוצנחים.